

Alkimist ali trpljenje vladarjev

Dr. Dimitrij Rupel, foto: Polona Avanzo

(Meditacija ob najnovejši knjigi Zdenka Roterja¹ Padle maske)

Alkimija je bila srednjeveška oblika kemije, ki je bila povezana s filozofijo in magijo. Prizadevala si je spremeniti manjvredne kovine v zlato in odkriti eliksir večne mladosti. O dejanskem uspehu alkimistov je težko govoriti, njihova slava pa je bila odvisna od razmer v družbi in od informiranosti njenih članov. Vse kaže, da na Slovenskem mnogi ljudje zaradi splošne zmede – kljub obilju informacij – verjamejo v pridobivanje zlata iz manjvrednih kovin ter v eliksir večne mladosti.

Nekatere temeljne slovenske težave, kot so npr. nerazrešena razmerja med *narodnoosvobodilnim bojem* in *revolucijo* ali med *osvoboditvijo* in *osamosvojitvijo*, nastopajo tudi v novi knjigi Zdenka Roterja, ki nosi zagoneten naslov *Padle maske*. Pri NOB in revoluciji je težava v tem, da so ju razlagalci po drugi svetovni vojni, namesto da bi ju razložili, večinoma spojili v nekakšen mitološki amalgam; pri osvoboditvi in osamosvojitvi pa je problem v tem, da ju namesto v *zaporedje* postavljajo v takšno ali drugačno *podredje*. Osvoboditev leta 1945 naj bi bila epohalen, osamosvojitvev leta 1991 pa bolj ali manj stranski dogodek. Ta usodna pomota izvira iz omenjenega amalgama, predvsem pa iz pomanjkljive zavesti o svetovnem dogajanju. Tudi če zanemarimo temeljno ugotovitev modernih zgodovinarjev, da se je prva svetovna vojna – ki se je začela pred sto leti – končala s padcem berlinskega zidu oz. s *Pariško listino* leta 1990, je nespodbitno, da se je takrat končala hladna vojna, v kateri sta bili med poraženci tudi komunistični Jugoslavija in Sovjetska zveza.

Zdenko Roter v *Padlih maskah* opisuje in obžaluje *trpljenje vladarjev*. Po vsem videzu je glavna avtorjeva skrb namenjena varovanju položaja zmagovalcev druge svetovne vojne, ki so postali poraženci hladne vojne. (Mimogrede: Roter v svojem strastnem *protiamerizmu* pozablja, da so bili Američani poleg Britancev in Francozov zmagovalci obeh vojn, česar ni mogoče reči niti za Sovjete niti za Jugoslovane.) Namesto da bi se kot ugleden sociolog lotil razločevanja nemogočih spojin oz. razreševanja mitov in bi sezul revolucionarne škornje, se je Roter z nekakšnim alkimističnim navdihom lotil varjenja eliksirja večne revolucionarne mladosti in novih nemogočih spojin.

Roterjevo knjigo je mogoče brati kot apologijo Partije in Udbe. O njima piše, kot da *sta žrtvi, ne pa rablja*, in kot da se zoper njiju izvaja lustracija. Poleg glavnega junaka Milana Kučana kuje v zvezde Danila Türka, čeprav se je zaničljivo izražal o povojnih zunajsodnih pobojih in izvajal lustracijo (čistke) zanj ne-ljubih kandidatov za veleposlanike, pri čemer

se je posebej izkazal pri piscu teh vrstic. Roterja po drugi strani ne skrbijo goljufije, prevare in laži, ki jih proizvaja jo botri iz ozadja. (Iskra resnicoljubnosti je v ugotovitvi, da stranka DeSUS spada v to ozadje, čeprav je zamolčana predvolilna laž njenega predsednika Erjavca, da bodo vsi upokojenci dobili najmanj 1.000 evrov pokojnine.) Sicer so *Padle maske* – *od partizanskih sanj do novih dni* reprezentativna zbirka alkimističnih poskusov.

Roterjevo knjigo je mogoče brati kot apologijo Partije in Udbe.

O njima piše, kot da *sta žrtvi, ne pa rablja*, in kot da se zoper njiju izvaja lustracija.

1. Najprej in predvsem gre za spreminjanje Ozne oz. Udbe v strokovno varnostno-obveščevalno službo. Tako beremo, da to ni bila »peklenska organizacija«, ampak »v izhodišču ustanova, kakršno imajo z drugimi imeni vse države vseh delov sveta, zahodnega in vzhodnega, severnega in južnega«; »varnost ljudi in varovanje države (pa sta) trajni vrednoti.«² Tako naj bi bil avtor, ki je bil vpoklican v »sektor Cerkev oziroma kler«, varoval državo, ko je nastajalo »so-vražno razmerje« med njo in Katoliško cerkvijo³. Ob tem je zanimiva ocena brionskega obračuna z vrhovnim šefom Udbe Aleksandrom Rankovičem

1 Pisec teh vrstic je bil nekoč Roterjev fakultetni kolega. V knjigi je poleg omemb v zvezi s tem deležen mnogih negativnih komentarjev in neupravičenih očitkov s strani Roterjevih, Kučanovih in Türkovih privržencev pa tudi precej nedostojnih lustracijskih postopkov. Vendar ta meditacija ni nastala zaradi njih in ni polemika z njimi.

2 Zdenko Roter, *Padle maske*, Ljubljana 2013, str. 133

3 Prav tam, str. 146

4 Prav tam, str. 249

5 Prav tam, str. 261

6 Prav tam, str. 267-268

7 Prav tam, str. 295

8 Prav tam, str. 516

9 Prav tam, str. 517

10 Prav tam, str. 606

O avtorju

Dr. Dimitrij Rupel se je rodil leta 1946 v Ljubljani. Po diplomi iz primerjalne književnosti in sociologije je leta 1976 dosegel doktorat iz socioloških znanosti na Univerzi Brandeis v Bostonu. Pozneje je predaval na nekaterih tujih univerzah, sicer pa se je ukvarjal predvsem s pisateljskim, publicističnim in uredniškim delom. Bil je tudi med ustanovitelji in uredniki Nove revije ter avtorji nacionalnega programa, ki je bil objavljen v 57. številki Nove revije. Leta 1989 je ob ustanovitvi SDZ postal njen prvi predsednik, leto dni pozneje pa je po prvih demokratičnih volitvah postal zunanji minister v Demosovi vladi. Pozneje je bil poslanec v državnem zboru, župan Ljubljane in veleposlanik v Washingtonu. Od leta 2000 do 2008 je bil zunanji minister RS. Na zadnjih volitvah je kandidiral za poslanca na listi SDS. Zdaj je upokojen.

januarja 1966: »UDBA je bila naključno žrtveno jagnje, ki ga je ... izbral armadni vrh ...« In naprej: »Dejstvo je, da so v Sloveniji po letu 1966 izločili iz varnostno obveščevalne službe skoraj celotno generacijo profesionalcev.«⁴

2. Nato gre za spreminjanje komunistične partije v »stranko«, kar Roterju omogoča predstavljanje t. i. notranje partijske demokracije kot sprejemljivega političnega koncepta. Glavni junak *Padlih mask* – On – je ugovarjal Kardelju, »da bi javnosti dostopen notranji boj mnenj delal stranko privlačnejšo, zlasti za mlade generacije«⁵. Tudi pozneje – spomladi leta 1971, v času Staneta Kavčiča – so »anarholiberali« (kot jih je imenovala Popitova struja v partiji) na sestanku v gradu Strmol razvijali koncept »evrokomunističnega videnja socializma« oz. razpravljali o zahtevi, »da se stranka loči od oblasti«, kar so »varuhi revolucije« označili kot »kontrarevolucijo«.⁶ Kako daleč je bilo mogoče priti po tej poti in kako so si komunisti predstavljali pluralizem, priča *Temeljna listina* iz leta 1989, ki je dopuščala – kot je duhovito napisal Tine Hribar – »dvovladje«: ob vladavini *ljudstva*, ob demokraciji torej naj bi obstajala še vladavina *dela*, ki je »upredmetena v delavskem razredu in poosebljena v Partiji kot samozavni avantgardi delavskega razreda (in ki) od znotraj blokira dejansko demokracijo«. Partiji oz. Roterjevi »stranki« je bila namenjena vloga dejavnika, ki blokira formalno oblast.
3. Posebna alkimistična spretnost je potrebna za avtorjevo domnevo o »socializmu s človeškim obrazom« oz. da je po čeških dogodkih (1968) »nastala nova priložnost popolne vpeljave demokracije v socializem«⁷. Kot vemo, so obstajali nacionalni in internacionalni socializem, sovjetski, kitajski, kubanski, severnokorejski in jugoslovanski socializem, demokratskega socializma pa za zdaj ni uspelo ustvariti nobeno alkimistično podjetje.
4. Roter se je (skupaj z Milanom Kučanom) lotil tudi razmnoževanja resnic. Tako beremo, da je drugi imenovani nekdanjega papeža Janeza Pavla II. poučil, da »je tako zaželena slovenska narodna sprava mogoča le ob spoštovanju pravice do različnega razumevanja resnice o tej preteklosti«.⁸ Ob tem avtor sicer (brez navdušenosti) navaja tudi stališče Antona Stresa, ki je rekel: »Govorjenje o več resnicah je seveda nevzdržno, pravzaprav smešno. Resnica je

samo ena, kakor je samo ena tudi pravica ... Zakaj potem nekateri pri nas ponavljajo, da je več resnic? Zato, ker bi radi, da bi tudi obdobje komunizma, ki je za vse demokrate nesprejemljivo obdobje, dobilo svojo upravičenost.«⁹ Informirani bralec bo seveda uganil, da gre v Roterjevem oz. Kučanovem primeru za spretno (in neprimerno, alkimistično) uporabo filozofskih in terminoloških vprašanj, ki so danes še posebej zapletena zaradi izobila virtualnih pojavov, s katerimi skušajo ponarejati ali prikrivati dejstva, npr. z bolj ali manj omejeno uporabo arhivov.

5. Pisec teh vrstic je še posebej občutljiv za ponarejanje zunanjepolitičnih dejstev. Tako se ne more strinjati z oceno srečanja ameriškega in ruskega predsednika na Brdu junija 2001: »Za rusko stran Slovenija leta 2001 še ni bila omadeževana z nepotrebnim političnim proamerištvom, ni še bila niti članica Nata niti EU ...«¹⁰ Leta 2001 Slovenije res še ni zajela protiameriška histerija, ki je bila značilna za Jugoslavijo in za Slovenijo pred letom 1990, saj je članstvo Slovenije v EU na referendumu leta 2003 podprlo 89 odstotkov, članstvo v Natu pa 66 odstotkov volivcev. Da bi bila Slovenija omadeževana

V zadnjih letih smo priče lustraciji, kot smo je bili vajeni od jugoslovanskih in komunističnih oblastnikov, njen predmet pa je generacija, ki je izvedla osamosvojitve.

z »nepotrebnim političnim proamerištvom«, je morda mislila slovenska nomenklatura, ki je želela leta 1998 z vključitvijo v protinatovsko in protiameriško skupino *New Agenda Coalition* preprečiti vsaj članstvo v Natu, vendar jo je prepričal in ukrotil tedanji predsednik vlade Janez Drnovšek.

6. Vrhunska alkimija se dogaja na dveh točkah, ki imata obe opraviti s čiščenjem oz. lustracijo. Roterju se zdi njegovo lastno prizadevanje in delovanje njegove fakultete, predvsem pa njenega Centra za raziskovanje javnega mnenja (Niko Toš) v *korist* t. i. leve (Milana Kučana, Socialnih demokratov, LDS, Zares, Zorana Jankovića Gregorja Golobiča, borčevske organizacije) in v *škodo* t. i. desnice (SDS, Janeza Janše, Lojzeta Peterleta) *strokovno, nepristransko*, predvsem pa *samoumevno* početje.
7. V mnogih besedilih zadnjega časa, ne le v Roterjevi knjigi, je mogoče opaziti, da se vladajoča nomenklatura pritožuje nad opozicijo, češ da je – vladajoča nomenklatura – predmet lustracije s strani opozicije. Ko je *Demos* prevzel prvo demokratično vlado, je bila zanj lustracija – zaradi prezaposlenosti z osamosvajanjem pa tudi zaradi naivnosti, tudi naivnosti pisca teh vrstic – »drugorazredna tema«. Pozneje t. i. desnica ni imela niti možnosti niti moči, da bi izvajala lustracijo nad komerkoli. Nadaljevala se je lustracija, kot smo je bili vajeni od jugoslovanskih in komunističnih oblastnikov, njen predmet pa je bila generacija, ki je izvedla osamosvojitve in v katero spada tudi pisec teh vrstic. *Trpljenje vladarjev!*?

